

ความตายที่ถูกทำให้เป็นสินค้า: การทำงานของพิพิธภัณฑ์ฆ่าล้างเผ่าพันธุ์และ ทุ่งสังหารผ่านความปรองดองในประเทศกัมพูชา

The commodification of death: Working of the genocide museum and the killing fields in the reconciliation process in Cambodia

ศิวัช ศรีโกคางกุล

Siwach Sripokangkul

วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น ขอนแก่น 40002

College of Local Administration, Khon Kaen University, Khon Kaen 40002, Thailand

ARTICLE INFO

Article history:

Received 18 November 2015

Received in revised form 4 August 2016

Accepted 10 August 2016

Keywords:

Cambodia,
commodification,
genocide,
museum and killing fields,
reconciliation

ABSTRACT

This research article focused on the reconciliation process after the great genocide in Cambodia during 1975–1979 when at least two million people were killed. The article's questions are first, how has Cambodia selected the types of post-conflict management? And secondly, as the museum and killing fields are parts of the nation's collective memory, how have both these places addressed and applied themselves to the reconciliation process? The author uses many sources such as books, journals, articles, and documentaries involved mainly about the Cambodian reconciliation. The result found that, although Cambodia has been in a transitional state for a long time, the problems were a limitation in the number of prosecutions, a refusal to participate in truth-seeking, and the victims' ignorance of reparations. Cambodia commemorates the tragedy of the genocide through the museum and the killing fields; this paper, however, will show that both of these memorials have treated those who died in the genocide as commodities. This commoditization can be seen in the government's role after the genocide, the fact that the meaning of the deaths became subordinate to the role of tourism, the licensing a foreign corporation to manage the tourism, and the preparation of other genocide sites for expanded tourism. These actions have converted the discussion and remembrance of the deaths as a means of seeking justice.

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มุ่งศึกษากระบวนการสร้างความปรองดองในประเทศกัมพูชาภายหลังการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ระหว่างค.ศ. 1975–1979 ที่ส่งผลให้มีจำนวนผู้เสียชีวิตไม่น้อยกว่า 2 ล้านคน ผ่านสองคำถามสำคัญคือประเทศกัมพูชาเลือกสรรรูปแบบในการจัดการกับภาวะหลังความขัดแย้งอย่างไร และในฐานะที่พิพิธภัณฑ์การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์และ

ทุ่งสังหารเป็นหนึ่งในความพยายามสร้าง “ความทรงจำร่วม” ต่อโศกนาฏกรรมในอดีต ทั้งสองสถานที่ดังกล่าวถูกจัดวางตำแหน่งแห่งที่และแสดงนัยความหมายของการสร้างความปรองดองของประเทศกัมพูชาอย่างไร ผู้เขียนอาศัยวิธีการวิจัยเชิงเอกสาร จากหนังสือ วารสาร บทความ เอกสารต่าง ๆ โดยมุ่งวิเคราะห์ประเด็นเรื่องรูปแบบการจัดการกับภาวะหลังความขัดแย้งและการสร้างความปรองดองของประเทศกัมพูชาเป็นหลัก ผลการศึกษาพบว่า แม้ประเทศกัมพูชาจะเปลี่ยนผ่าน

ระบอบมาเป็นเวลานาน แต่ปัญหาสำคัญคือการจำกัดการดำเนินคดีต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในระบบเบ็ดเสร็จ การปฏิเสธค้นหาความจริง และการเพิกเฉยต่อการชดเชยเยียวยาเหยื่อ แม้กัมพูชาจะยังคงจดจำเหตุการณ์โหดเหี้ยมดังกล่าวด้วยการสร้างพิพิธภัณฑ์ฆ่าล้างเผ่าพันธุ์และทุ่งสังหารก็ตาม ทว่าบทความนี้จะชี้ให้เห็นว่าทั้งสองสถานที่ได้จัดการกับความตายให้เป็นสินค้า ไม่ว่าจะเป็นการแสดงออกผ่านบทบาทของรัฐบาลหลังการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์เป็นต้นมา การปรับประยุกต์และการจัดวางองค์ประกอบของความหมายของความตายจากพิพิธภัณฑ์และทุ่งสังหารเพื่อมุ่งเน้นให้เข้ากับการท่องเที่ยวเต็มรูปแบบ การให้สัมปทานบริษัทต่างชาติเข้ามาบริหารจัดการท่องเที่ยว รวมถึง การเตรียมตัวขายพื้นที่ทุ่งสังหารให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว และตัวอย่างอีกจำนวนมาก ซึ่งการแสดงออกดังกล่าวตรงกันข้ามกับการทำให้ความตายกลายเป็นความยุติธรรม

คำสำคัญ: ประเทศกัมพูชา กระบวนการทำให้เป็นสินค้า การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ พิพิธภัณฑ์และทุ่งสังหาร ความปรองดอง

บทนำ

Raphael Lemkin นักกฎหมายชาวโปแลนด์เชื้อสายยิว ผู้มีส่วนสำคัญในการร่างและผลักดันให้อนุสัญญาว่าด้วยการป้องกันและลงโทษอาชญากรรมทำลายล้างเผ่าพันธุ์ ค.ศ. 1948 (Convention on the Prevention and Punishment the Crime of Genocide 1948) เป็นรูปเป็นร่างขึ้น เคยให้คำนิยามความหมายการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ว่า “การกระทำอย่างหนึ่งอย่างใด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทำลายกลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มเชื้อชาติ กลุ่มชนในชาติ หรือกลุ่มชนทางศาสนาทั้งกลุ่มหรือส่วนใหญ่ เป็นต้นว่าฆ่าสมาชิกของกลุ่ม กระทำให้สมาชิกของกลุ่มถึงแก่พิกลพิการอย่างหนักทางกายภาพหรือจิตภาวะ กระทำโดยไตร่ตรองหรือโดยคาคการณ์ไว้แล้วเพื่อให้เกิดแก่หรือนำพามาสู่สมาชิกของกลุ่มซึ่งทุกขเวทนาในสภาพความเป็นอยู่” (UN General Assembly, 1948) ความหมายดังกล่าวจึงผูกโยงกับการฆ่ามวลมหาชนขนานใหญ่ เช่น ชาวอัสซีเรียน (Assyrian) ชาวยิว ชาวบอสเนียเซอร์เบียโกวีนา ชาวฮูตูลู และ ทูทซี ในรวันดา ฯลฯ รวมถึง การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ภายใต้ระบอบเขมรแดง 1975–1979 จัดอยู่ในขอบข่ายความหมายนี้

ไม่เพียงแต่ในประเทศกัมพูชา การฆ่าประชาชนจำนวนมากภายในประเทศ ไม่ว่าจะประเทศอาร์เจนตินา ชิลี เปรู แอฟริกาใต้ คิมอร์ตะวันออก ฯลฯ รวมถึงกรณีตัวอย่างข้างต้น ต่างสร้างต้นทุนมหาศาลต่อประเทศเหล่านั้น คำถาม

สำคัญตามมาคือ ในเมื่อสังคมได้แตกสลายจากการใช้ความรุนแรงไปแล้ว จะเลือกจัดการกับอดีตของปัจจุบันอย่างไร จะถักทอสายใยส่วนประกอบต่างๆของสังคมขึ้นมาใหม่ได้อย่างไร จะทำอะไรต่อบาดแผลและแผลเป็นทางจิตใจของเหยื่อ ตลอดจน จะสร้างความปรองดองขึ้นได้อย่างไร หรือจะทำทุกวิถีทางอย่างไรเพื่อไม่ให้ประวัติศาสตร์กลับมาซ้ำรอย ฯลฯ คำถามและการหาวิธีการสร้างสันติภาพเหล่านี้ถือเป็นการต่อการชดใช้ต้นทุนความรุนแรงดังกล่าว ขณะที่ผู้เขียนได้ศึกษาบททวนกระบวนการปรองดองประเทศต่าง ๆ ไว้จำนวนหนึ่งมาก่อนแล้ว (ศิวัช, 2555) บทความวิจัยนี้จะเสนอคำตอบเชื่อมต่อช่องว่างองค์ความรู้ด้านความปรองดอง โดยมุ่งพิจารณาและวิเคราะห์จากกรณีการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ของประเทศกัมพูชาในอดีต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิธีการเลือกสรรรูปแบบในการจัดการกับภาวะหลังความขัดแย้ง (post-conflict) ภายหลังจากการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ในประเทศกัมพูชา
2. เพื่อศึกษาดำเนินการที่และวิเคราะห์หัยความหมายของพิพิธภัณฑ์การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์และทุ่งสังหารในบริบทการสร้างความปรองดองของประเทศกัมพูชา

วิธีดำเนินการวิจัย

อาศัยวิธีการวิจัยเชิงเอกสาร เอกสารทั้งหมดประกอบไปด้วย 1) หนังสือวิชาการ ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ จำนวน 4 เล่ม เป็นหนังสือที่ครอบคลุมทฤษฎีด้านการจัดการกับภาวะหลังความขัดแย้ง และสัมพันธ์กับเนื้อหาการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ การสร้างความปรองดอง รวมทั้ง อุดสาหกรรมการท่องเที่ยวว่าด้วยความตายในประเทศกัมพูชา 2) บทความในวารสารวิชาการ จำนวน 12 บทความ ซึ่งอยู่ในขอบข่ายเนื้อหา ด้านความรุนแรงในยุคเขมรแดง การรับฟังเรื่องราวและเรื่องเล่าจากชะตากรรมของเหยื่อ การท่องเที่ยวด้านมืด การช่วงชิงนิยามพื้นที่อันเกี่ยวข้องกับการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ ไม่ว่าจะพิพิธภัณฑ์และทุ่งสังหาร และแนวทางการสร้างสันติภาพและความปรองดองในประเทศกัมพูชา 3) บทความประเภทอื่น ๆ จำนวน 11 บทความ ได้แก่ บทความเชิงวิเคราะห์จากหนังสือพิมพ์ นิตยสาร สื่อออนไลน์ รวมถึง บทความประเภทข่าว ซึ่งเกี่ยวข้องกับการดำเนินการสร้างความปรองดองร่วม

สมัยในประเทศกัมพูชา อนึ่ง เอกสารทั้งหมดจำนวน 27 ชิ้น ดังกล่าว ครอบคลุมเพียงพอที่จะนำไปสู่การตอบวัตถุประสงค์ และสร้างข้อถกเถียงในประเด็นรูปแบบการจัดการกับภาวะ หลังความขัดแย้งและการสร้างความปรองดองของประเทศ กัมพูชาได้

ผลการวิจัย

ภายใต้ระบอบเขมรแดงระหว่างวันที่ 17 เมษายน 1975 ถึงวันที่ 6 มกราคม 1979 มีความพยายามสร้างสังคมอุดมคติ คอมมิวนิสต์ขึ้นผ่านการยกเลิกระบบตลาด เงินตรา ค่าแรงและ กรรมสิทธิ์ส่วนตัว เช่นเดียวกับการยกเลิกสถาบันการศึกษา การเงิน ครอบครัว ตลอดจน ศิลปวัฒนธรรม ขณะที่โรงเรียน และวัดถูกทำลายเป็นส่วนใหญ่ โดยบางแห่งถูกปรับประยุกต์ เป็นเรือนจำ ภายใต้ระบอบดังกล่าวได้เกิดหนึ่งใน โศกนาฏกรรมรุนแรงที่สุดครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์มวล มนุษยชาติ นั่นคือ การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ (Williams, 2004) ทั้งนี้ การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ในประเทศกัมพูชา ถือเป็นการฆ่าล้างเผ่า พันธุ์ขนาดใหญ่ต่อมวลมนุษยชาติที่มุ่งกระทำต่อกลุ่มคน 4 กลุ่มใหญ่ ได้แก่ 1) ชนกลุ่มน้อยคือชาวจาม ซึ่งนับถือศาสนา อิสลาม ชาวเวียดนาม จีน ไทย ลาว และคนพื้นเมืองจายรย กูย และพะนง 2) พระสงฆ์ 3) กลุ่มเขมรกรอมหรือเขมรต่ำ เป็น ชาวเขมรที่อยู่ใกล้ชายแดนเวียดนาม และ 4) กลุ่มผู้มีการศึกษา และคนชั้นกลางในเมือง ส่งผลให้มีจำนวนผู้เสียชีวิตไม่ต่ำกว่า 2 ล้านคน หรือจำนวน 1 ใน 4 ของประชากรทั้งประเทศ (พวงทอง, 2541) ผู้คนมากกว่า 1 ล้านคนเสียชีวิตจากความ รุนแรงทางตรงคือการฆ่า การทรมานและการประหารชีวิต ที่เหลือเสียชีวิตจากความอดอยาก การขาดซึ่งระบบทางการแพทย์ที่ดีและความอดโรยจากการถูกบังคับใช้แรงงานเยี่ยง ทาส (Tyner, Sirik, & Henkin, 2014) ในจำนวนนี้มีพระสงฆ์ ประมาณ 60,000 รูปเสียชีวิต (Sion, 2011) มีการฆ่าขนาดใหญ่ กว่า 20,000 ครั้งและมีทุ่งสังหารมากกว่า 81 แห่ง การสังหาร โหดครั้งนี้ไม่ปรากฏเป็นข่าวในช่วงกัมพูชาปิดประเทศ อย่างเป็นทางการดี ภายหลังจากกองทัพเวียดนามบุกยึดกัมพูชาสำเร็จ ในค.ศ. 1979 ภาพสยองขวัญต่างๆ นานา โคร่งครูดุ กะโหลกศีรษะจำนวนมากที่มัทบัลมเรียงรายไปตามทุ่งสังหาร จุดต่างๆ ทั่วประเทศ ได้พิสูจน์ให้เห็นความโหดเหี้ยมของ พรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชา และสะท้อนถึงชะตากรรมอันเลวร้าย ของคนที่ถูกฆ่า ญาติพี่น้องของเหยื่อ และผู้รอดชีวิต

โดยสารัตถะแล้ว รูปแบบหลักที่สำคัญและได้รับการ ยอมรับในแวดวงวิชาการว่า เป็นเงื่อนไขเบื้องต้นที่จำเป็น อันจะนำไปสู่การสร้างความปลอดภัยอย่างยั่งยืนมี 6 ประการด้วยกัน ได้แก่ 1. สังคมต้องเกิดการเปลี่ยนผ่านระบอบเป็น เบื้องต้นก่อน 2. ต้องให้ความสำคัญกับการดำเนินการต่อผู้ก่อ ความรุนแรงละเมิดสิทธิมนุษยชนในช่วงที่เกิดความขัดแย้ง 3. ต้องให้ความสำคัญต่อ “การทำให้ความจริงในอดีตปรากฏ” 4. ต้องมีการชดเชยเยียวยาและฟื้นฟูสภาพให้เหยื่อพึงพอใจ หรือกลับไปสู่สภาพเดิมก่อนกลายเป็นเหยื่อ 5. ต้องมีการ ปฏิรูประบบที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการใช้ความรุนแรง เช่น กองทัพ ตำรวจ ระบบศาลยุติธรรม การศึกษา ฯลฯ และ 6. ต้อง มีการเปิดพื้นที่ “ความทรงจำร่วม” ให้แก่สังคมโดยเปิด บาดแผลความเจ็บปวดในอดีตให้ได้รับการตระหนักร่วมกัน เช่น การสร้างพิพิธภัณฑ์ อนุสาวรีย์ การจัดพิธีโศกเศร้าเสียใจ ประจําปี การสร้างภาพยนตร์ ฯลฯ (Sripokangkul, 2015) ถึงแม้ ยากจะยืนยันได้ว่า เมื่อมีการดำเนินการครบองค์ประกอบ ทั้งหมดแล้ว การปรองดองจะเกิดขึ้นได้หรือไม่ เนื้อหานับจากนี้ ผู้เขียนจะพิจารณากรณีศึกษาของประเทศกัมพูชาจาก 2 คำถาม คือ ประเทศกัมพูชาเลือกสรรรูปแบบในการจัดการกับภาวะ หลังความขัดแย้งอย่างไร และในฐานะที่พิพิธภัณฑ์การฆ่าล้าง เผ่าพันธุ์และทุ่งสังหารเป็นหนึ่งในความพยายามสร้าง “ความ ทรงจำร่วม” ต่อโศกนาฏกรรมในอดีต ทั้งสองสถานที่ดังกล่าว ถูกจัดวางตำแหน่งที่และแสดงนัยความหมายของการ สร้างความปลอดภัยของประเทศกัมพูชาอย่างไร

รูปแบบในการจัดการกับภาวะหลังความขัดแย้งของประเทศ กัมพูชา

ภายหลังกองทัพเวียดนามบุกยึดกัมพูชาเพื่อ โคนล้ม ระบอบเขมรแดง รัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนกัมพูชาโดย การนำของนายเสง สัมริน ได้จัดให้มีการพิจารณาคดีโดยไม่มี ตัวผู้ต้องหา (trial in absentia) ต่ออดีตสองผู้นำเขมรแดงคือ นายพอลพตและนายเอียง ซารีในข้อหาอาชญากรรมฆ่าล้างเผ่า พันธุ์ แต่ไม่ได้รับความสนใจจากนานาชาติประเทศเท่าใดนัก เนื่องจากประเทศมหาอำนาจทั้งสหรัฐอเมริกา จีน รวมถึง ประเทศเพื่อนบ้านคือไทย ต่างเคยสนับสนุนค้ำยันการคงอยู่ ของระบอบเขมรแดงเพื่อคานอำนาจประเทศเวียดนามมาตลอด (พวงทอง, 2541) เช่นเดียวกับนิยาม “การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์” จะใช้กับใครได้บ้าง ในเมื่ออดีตประเทศสหรัฐฯเคยกระทำต่อ มวลประชาชนในสงครามเวียดนามและเคยใช้เครื่องบิน B-52

ทั้งระเบิดมากกว่า 540,000 คัน เป้าหมายคือชาวเวียดนามทางตอนเหนือของประเทศกัมพูชาส่งผลให้ชาวกัมพูชาผู้บริสุทธิ์เสียชีวิตประมาณ 150,000–500,000 คน (Schlund-Vials, 2012)¹

ทำนองเดียวกับรัฐบาลกัมพูชาขณะนั้นประกอบด้วยกลุ่มการเมืองจำนวนหนึ่งที่เคยเป็นทั้งเจ้าหน้าที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้องหรือเป็นประจักษ์พยานต่ออาชญากรรมในระบอบเขมรแดงมาก่อน แม้จะแปรพักตร์แล้ว ประเด็นการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์จึงได้ถูกฉวยโอกาสใช้ทางการเมืองจากนายเฮง สัมริน และนายฮุน เซิน ในการทำลายกลุ่มเขมรแดงเสียมากกว่า ยิ่งกว่านั้น นานาประเทศกลับอ้างว่าประเทศเวียดนามต่างหากที่ฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวกัมพูชาจำนวนมากภายหลัง ค.ศ. 1979 นอกจากนี้ สหรัฐฯ ยังคงสนับสนุนให้เขมรแดงร่วมกับกษัตริย์สีหนุและนายซอน ซาน ครองที่นั่งในสหประชาชาติตั้งแต่ค.ศ. 1979–1993 และให้เงินสนับสนุนเขมรแดงถึง 85 ล้านดอลลาร์ระหว่างค.ศ. 1979–1986 แม้แต่กษัตริย์สีหนุเมื่อครั้งต่อต้านรัฐบาลนายเฮง สัมริน ก็ทรงศรีสวัสดิ์ว่าเขมรแดงมิได้เป็นอาชญากรอีกต่อไป ฯลฯ ขณะที่ประเทศจีนให้เงินช่วยเหลือเขมรแดงปีละกว่า 100 ล้านดอลลาร์ (พวงทอง, 2541; Colhoun, 1990) ดังนั้น ทั้งสหรัฐฯ และจีนต่างไม่สนับสนุนการดำเนินคดีต่อผู้นำเขมรแดงมาตลอด จนกระทั่ง การเสียชีวิตของนายพอลพต ในค.ศ. 1998 ทั้งสองประเทศแสดงออกว่า เขมรแดงไม่ได้เป็นประโยชน์อีกต่อไป เช่นเดียวกับเวียดนามก็ไม่ได้เป็นภัยคุกคามแล้ว ประกอบกับกระแสเรียกร้องกดดันจากองค์กรพัฒนาเอกชน และนักวิชาการจำนวนมากให้ดำเนินคดีต่อแกนนำเขมรแดง

ผลที่ตามมา ในค.ศ. 2003 สภานิติบัญญัติแห่งชาติกัมพูชาได้ผ่านกฎหมายให้มีการจัดตั้งศาลพิเศษระหว่างประเทศเพื่อดำเนินคดีกับอาชญากรในยุคเขมรแดง ซึ่งศาลดังกล่าวได้รับการสนับสนุนจากองค์การสหประชาชาติจัดตั้งสำเร็จในค.ศ. 2006 และเริ่มไต่สวนครั้งแรกในค.ศ. 2007 ทั้งนี้ ภายใต้ข้อตกลงร่วมกันระหว่างรัฐบาลกัมพูชาและองค์การสหประชาชาติซึ่งเห็นตรงกันว่า ศาลจะพิจารณาคดีเป็นการเฉพาะต่อเจ้าหน้าที่ระดับสูงในยุคเขมรแดงที่ต้องรับผิดชอบมากที่สุดเท่านั้น (most responsible) ไม่นับรวมผู้ใช้ความรุนแรงระดับกลางและระดับล่าง แกนนำที่เป็นจำเลยในคดีการ

ฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ปัจจุบันมีทั้งหมดจำนวน 3 คนประกอบด้วย นายกึ่ง ก๊ก เอียว นายเขี้ยว สัมพันธ์ และ นายนวนเจีย ก่อนหน้านี้เจ้าหน้าที่ระดับสูงคนสำคัญในยุคเขมรแดง คือ นายพอลพต (Pol Pot) และนายตาม็อก (Ta Mok) ผู้ได้รับฉายานักฆ่าหรือคนเล่เนื้อ (butcher) ได้เสียชีวิตแล้วในค.ศ. 1998 และ 2006 ตามลำดับ ส่วนนายเอียง ชารี (Ieng Sary) เพิ่งเสียชีวิตเมื่อวันที่ 14 มีนาคม 2013 ขณะที่ ภรรยาของเขาคือนางเอียง ชิริธ (Ieng Thirith) ได้รับการปล่อยตัวจากเรือนจำในค.ศ. 2011 เนื่องจากปัญหาทางจิตและเป็นโรคอัลไซเมอร์ (เอียง ชิริธเพิ่งเสียชีวิตในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 2015) แม้ชาวกัมพูชาและองค์กรเอกชนระหว่างประเทศจะเรียกร้องให้ขยายวงผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในระบอบเขมรแดงคนอื่น ๆ ด้วยก็ตาม จำเลยคนแรกที่ขึ้นรับพิจารณาคดีไต่สวนคดีฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ในค.ศ. 2009 คือนายกึ่ง ก๊ก เอียว หรือสหายคูด อติดีผู้บัญชาการเรือนจำตวลสะแลงหรือรหัสเอส 21 (S-21) ในกรุงพนมเปญ ซึ่งเขามีส่วนในการสังหารประชาชนมากกว่า 14,000 คน ด้วยวิธีการสุดจะโหดเหี้ยม เช่น การจับเหวี่ยงศีรษะเด็กและสตรีฟาดกับต้นไม้ การยิงปืนในระยะประชิด การใช้ก้อน จอบ เสียมสังหารประชาชน การปล่อยให้ออดอยากหิวโหยจนเสียชีวิต ฯลฯ (Sion, 2011) โดยเขาได้รับโทษจำคุกตลอดชีวิต ขณะที่นายเขี้ยว สัมพันธ์ และ นายนวนเจีย ถูกศาลไต่สวนเมื่อปลายค.ศ. 2013 ที่ผ่านมาซึ่งพวกเขาปฏิเสธทุกข้อกล่าวหา ในระหว่างการไต่สวนสหายคูด สมเด็จฮุนเซ็น นายกรัฐมนตรีปัจจุบัน เช่นเดียวกับรัฐมนตรีและเพื่อนสนิทของเขาจำนวนหนึ่งที่ครองอำนาจนำในประเทศหลายปีที่ผ่านมาและเคยเป็นส่วนหนึ่งของรัฐบาลเขมรแดงมาก่อน ได้ออกมาเตือนคณะตุลาการระหว่างประเทศว่า ควรจำกัดขอบเขตการดำเนินคดีไว้เพียง 5 คนก็พอ (ขณะนั้น นายเอียง ชารียังไม่เสียชีวิต และนางเอียง ชิริธยังไม่เป็นโรคอัลไซเมอร์) มิควรเชื่อมโยงไปถึงคนอื่น ๆ สมเด็จฮุนเซ็นประกาศในค.ศ. 2009 ว่า “นี่คือจุดยืนอันแน่วแน่ของผม ขอได้โปรดจัดการกับคนที่ถูกคุมขัง ในขณะที่ให้เสรีก็เพียงพอ” ทั้งนี้ สมเด็จฮุนเซ็นเตือนว่า การขยายผลไปสู่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่ก่อความรุนแรงคนอื่น ๆ จะนำไปสู่สงครามกลางเมืองในประเทศ เขาอ้างว่า “ผมอยากจะทำบอกว่า ถ้าคุณดำเนินคดีมากไปกว่านี้โดยมีคำนี้ถึงสันติภาพและการปรองดองแห่งชาติของ

¹ ในประเด็นนี้ทำให้ชาวกัมพูชาทั้งในประเทศและที่พำนักในประเทศสหรัฐฯ จำนวนมากรู้สึกว่าการที่บรรพบุรุษ พ่อแม่และครอบครัวตนเองไม่เพียงแต่ประสบความโหดร้ายของระบอบเขมรแดง ยังต้องเผชิญความโหดเหี้ยมของสหรัฐฯ ในช่วงสงครามเวียดนาม ดังที่ Schlund-Vials (2012) กล่าวว่า นโยบายต่างประเทศของสหรัฐฯ เป็นอาการกลุ่มโรค (syndrome) ของ “การเมืองว่าด้วยความหลงลืม” (amnesic politics) ที่ด้านหนึ่งสนับสนุนสิทธิมนุษยชน อีกด้านหลงลืมสิ่งที่ตนเองเคยทำกับกัมพูชา

ประเทศผม มันจะทำให้เกิดสงครามกลางเมืองอีกครั้ง และหากมีคนเสียชีวิตอีก 20,000 หรือ 30,000 คน แล้วใครจะเป็นผู้รับผิดชอบ” (Cheang, 2009)

กล่าวอย่างรวบรัดได้ว่า ปัญหาการเมืองช่วงสงครามเย็นได้มีส่วนสนับสนุนการใช้อำนาจโหดเหี้ยมของเขมรแดงมาตลอด แม้ช่วงหนึ่งทศวรรษที่ผ่านมาจะมีการจัดตั้งศาลพิเศษ แต่การทำงานของคณะตุลาการระหว่างประเทศนอกจากจะล่าช้าทั้งในแง่การก่อตั้งศาล และล่าช้าในกระบวนการพิจารณาคดี ยังจำกัดขอบเขตได้สวนผู้เกี่ยวข้องเพียงแค่ 3 คนเท่านั้น อีกทั้ง ยังขาดงบประมาณในการบริหารจัดการ เนื่องจากองค์กรสหประชาชาติลดระดับการสนับสนุนโดยเรียกขอให้รัฐบาลกัมพูชาช่วยอุดหนุนเรื่องค่าใช้จ่ายซึ่งรัฐบาลได้ปฏิเสธ เนื่องด้วยโครงสร้างเป็นศาลผสมผสานระหว่างเจ้าหน้าที่ต่างประเทศกับเจ้าหน้าที่ชาวกัมพูชา จึงเกิดปัญหาจากระบบบริหารงานภายในที่ไม่โปร่งใสหลายประการ (ทรงฤทธิ์, 2551) รวมถึง ศาลไม่ได้ไปไกลถึงการหามาตรการฟื้นฟูคุณค่าความเป็นมนุษย์ของเหยื่อกลับมา ที่สำคัญยังคือ ทำให้เพิกเฉยต่อการค้นหาความจริงในประวัติศาสตร์ของสมเด็จพระสันตะปาปา ในแง่นี้ แม้ประเทศจะมีการเปลี่ยนผ่านระบอบและมีการดำเนินการต่อผู้ก่อความรุนแรง แต่ผลลัพธ์แทบไม่ปรากฏนัยสำคัญใด ๆ มิพักต้องเอ่ยถึงกระบวนการค้นหาความจริงหรือการชดเชยเยียวยาต่อเหยื่อ คำถามตามมาคือ หากพิจารณากระบวนการปรองดองในประเทศ ประดิษฐ์กรรมใดคือภาพสะท้อนเสมือนเป็น “ตัวแทน” บ่งบอกความหมายสำคัญและทำที่ของการปรองดองของกัมพูชา ในที่นี้ ผู้เขียนเสนอว่า พิพิธภัณฑการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ตวลสะแลงและทุ่งสังหารเจืองเอ็ก (Chuong Ek) คือคำตอบ ดังนั้น จึงควรพิจารณาการทำงานของแหล่งดังกล่าวในบริบทความปรองดองของกัมพูชา

การทำงานของพิพิธภัณฑการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์และทุ่งสังหารผ่านความปรองดองในประเทศกัมพูชา

“อนาคตของการศึกษาความทรงจำเชิงวัฒนธรรมต้องป้องกันตนเองต่อต้านการทำให้ความทรงจำอยู่ในฐานะเป็นเพียงสินค้าเพื่อเอื้อต่อทุนสัญลักษณ์” (The future of cultural memory studies must guard itself against treating memory as a commodity for symbolic capital.) (Liska, 2012, p. 230)

การช่วงชิงใช้ประโยชน์จากบาดแผลในอดีตทำให้ “การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์” ในประเทศกัมพูชาได้รับการนิยามจาก

Thion (1993) นักวิชาการชาวฝรั่งเศสว่ามีค่าเป็นเพียง “สินค้าทางการเมือง” ซึ่งหมายถึงบรรดาตัวละครทางการเมืองทั้งหลายมิได้มีความตั้งใจจะดำเนินคดีต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมากเท่ากับใช้คำ ๆ นี้เพื่อทำลายฝ่ายตรงข้ามหรือไม่ก็เพื่อสร้างคะแนนให้ตนเอง ถึงแม้ว่ารัฐบาลนายเฮง สัมริน เรียomyami ได้อาศัย “การลืม” เหตุการณ์ในอดีตดังเช่นหลายประเทศนิยมกระทำเพื่อสร้างรัฐชาติใหม่ ในทางตรงกันข้าม รัฐบาลกัมพูชาอาศัย “การจดจำ” โดยได้เก็บดูแลกองกระดูกและกะโหลกศีรษะจำนวนมากไว้อย่างดี มีการจัดงาน “วันแห่งความเกลียดชังแห่งชาติ” ในวันที่ 20 พฤษภาคม 1985 เพื่อเป็นสัญลักษณ์บ่งบอกต่อความโหดเหี้ยมของระบอบเขมรแดง มีการจัดพิธีโศกเศร้าเสียใจประจำปีนับจาก ค.ศ. 1984 โดยบรรดาเหยื่อจำนวนมากอาศัยพิธีดังกล่าวโจมตีแก่นำระดับสูงและผู้เกี่ยวข้องในระบบเขมรแดงอย่างดุเดือด จนรัฐบาลต้องหยุดพิธีดังกล่าวนับจาก ค.ศ. 1991 เป็นต้นมา ด้วยเหตุผลว่าไม่ควรปลุกบรรยากาศให้เกิดการแค้นแค้นใดๆ (Sion, 2011) สำคัญที่สุดคือ มีการสร้างพิพิธภัณฑ และการสงวนรักษาพื้นที่ทุ่งสังหารเอาไว้ คำถามสำคัญคือ ภายใต้ร่มเงาในกระบวนการสร้างความปรองดอง ตำแหน่งแห่งที่ของพิพิธภัณฑ และทุ่งสังหารทำงานอย่างไร และมีนัยสัมพันธ์กับการสร้างความปรองดองอย่างไร

ภายหลังการยึดครองกัมพูชาโดยกองทัพเวียดนามในวันที่ 7 มกราคม 1979 ต่อมาวันที่ 25 มกราคม 1979 กลุ่มผู้ลี้ภัยจากประเทศสังคมนิยมได้รับเชิญให้เข้ามาสำรวจความโหดเหี้ยมภายในเรือนจำตวลสะแลงหรือคุกกลับที่เคยทำหน้าที่บันทึกประวัติ ถ่ายรูปและลงโทษผู้ที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้ทรยศต่อการปฏิวัติเขมรแดง ซึ่งมากกว่าร้อยละ 80 ของนักโทษคือบรรดาอดีตแนวร่วมและทหารฝ่ายเขมรแดง เรือนจำนี้มีนักโทษมากกว่า 14,000 คนและมีไม่ถึง 300 คนที่รอดชีวิต (Tyner & Devadoss, 2014) เรือนจำตวลสะแลงแต่เดิมคือโรงเรียนและได้รับการปรับประยุกต์ให้เป็นพิพิธภัณฑ โดยเริ่มเปิดให้เฉพาะคณะนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเข้าชมในเดือนมีนาคมปีเดียวกัน จากนั้นถึงเปิดให้สาธารณชนเข้าไปชมได้ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1980 ทั้งนี้รัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนกัมพูชาและกองทัพเวียดนามเห็นสอดคล้องกันว่า การเร่งเปิดเรือนจำตวลสะแลงคือ โอกาสทางการเมือง (political opportunity) ในการสร้างความชอบธรรมทั้งจากภายในและระหว่างประเทศให้รัฐบาล เนื่องจากขณะนั้นประเทศสหรัฐอเมริกาและจีน รวมถึงองค์การสหประชาชาติต่างไม่ยอมรับรัฐบาลใหม่ของกัมพูชา รัฐบาลจึงคาดหวังว่า การเปิดโปงความโหดเหี้ยมของเขมรแดงจะทำให้ประเทศอื่นๆ

ยอมรับรัฐบาลใหม่และถอยห่างจากเขมรแดงมากขึ้น (Tyner et al., 2014) กระทรวงวัฒนธรรม ข้อมูลข่าวสารและการโฆษณาชวนเชื่อของประเทศกัมพูชา (Ministry of Culture, Information, and Propaganda) ระบุในขณะนั้นว่า “พิพิธภัณฑสถานจะแสดงต่อนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติให้เห็นการทรมานอันเหี้ยมโหดที่กระทำโดยชาวเขมรผู้ทรยศ” (Ledgerwood, 1997) อย่างไรก็ตาม การเร่งเปิดพิพิธภัณฑสถานถูกวิจารณ์อย่างแพร่หลายว่า ทำไปเพื่อเป้าประสงค์ทางการเมืองเฉพาะหน้ามากกว่า สงสารเห็นใจเหยื่อ เนื่องจากแทนที่จะสืบเสาะค้นหาความจริงว่าใครเสียชีวิต สูญหาย บาดเจ็บอย่างไร เพื่อมีข้อมูลนำไปสู่การช่วยเหลือเหยื่อ (Sion, 2011) ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1980 ประชาชนจำนวนกว่า 32,000 คนเข้ามาพิพิธภัณฑสถานในสัปดาห์แรกที่เปิด แม้นักท่องเที่ยวต่างชาติจำนวน 1,930 คนจะเข้ามาชมตามปกติ แต่ชาวเขมรกว่า 30,000 คนอาศัยพิพิธภัณฑสถานในการเข้ามาเพื่อหาข้อมูลสมาชิกครอบครัว และญาติพี่น้องที่ถูกทำให้สูญหาย

Sion (2011) กล่าวว่า พิพิธภัณฑสถานฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ในประเทศกัมพูชาเป็นส่วนหนึ่งของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวว่าด้วยความตาย (thanatourism) ความตายในที่นี้มีใจเป็นความตายธรรมดา แต่คือ “ความตายที่รุนแรง” หรือ Schlund-Vials (2012) ใช้คำว่า “การท่องเที่ยวเพื่อชมความโหดร้าย” (atrocities tourism) ส่วน Dalton (2015) ระบุว่า เป็น “การท่องเที่ยวด้านมืด” (dark tourism) กล่าวคือ เป็นการเดินทางไปสู่ภายใต้ร่มเงาของความทุกข์ทรมาน ความปวดร้าวและความตายของผู้คนจริง ๆ การท่องเที่ยวด้านมืดทำงานได้ดีเนื่องจากนำเอาความรู้สึกเห็นอกเห็นใจ (empathy) มาขาย โดยเชื่อมโยงความเห็นใจของนักท่องเที่ยวต่อชะตากรรมอันเศร้าสลดของเพื่อนมนุษย์ร่วมโลก

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวชนิดนี้ทำงานได้อย่างดีเนื่องจากจัดวางองค์ประกอบผ่านความโหดร้ายและความน่าสะพรึงกลัวต่าง ๆ นานา ยิ่งโหดร้ายน่ากลัวเท่าไร ยิ่งส่งผลต่อการเข้ามาของนักท่องเที่ยวมากขึ้นเท่านั้น (Dalton, 2015) พิพิธภัณฑสถานหลายแห่งได้สงวนรักษาความเหี้ยมโหดภายในไว้เป็นอย่างดี ถึงแม้ซากศพจำนวนมากได้ถูกเคลื่อนย้ายออกไปในค.ศ. 1979 และได้รับการแทนที่ด้วยรูปถ่ายของเหยื่อแทน แต่คราบเลือดตามผนังกำแพงและพื้นยังคงมีการรักษาไว้ภายในยังมีการจัดแสดงกะโหลกศีรษะจำนวนมาก เครื่องทรมานนักโทษรูปแบบต่าง ๆ เหยื่อนักโทษที่มีโซ่ตรวนล่ามไว้ รูปถ่ายการใช้ความรุนแรง ภาพการทรมาน ภาพบาดแผลและการเสียชีวิตของเหยื่อ ภาพประกอบต่าง ๆ ที่น่าสะพรึงกลัว ฯลฯ

จากผู้เสียชีวิตกว่า 14,000 ราย การจัดวางองค์ประกอบเช่นนี้ทำให้นักท่องเที่ยวสัมผัสได้ว่า พวกเขา/เธอเหล่านั้นเคยเสียชีวิตอยู่ที่นั่นจริง ๆ และทำให้รู้สึกเช่นกันว่าคนเหล่านี้เคยถูกทรมานเพียงใด อุตสาหกรรมเช่นนี้ของประเทศกัมพูชาจึงดึงดูดใจนักท่องเที่ยวเป็นอย่างยิ่ง (Sion, 2011)

การขายตัวของนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เข้ามาเที่ยวชมพิพิธภัณฑสถานเต็มไปด้วยความรู้สึกตื่นตาตื่นใจ โดยเฉพาะจากประเทศออสเตรเลีย ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ สหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส เยอรมัน ฯลฯ ถึงแม้ประสบการณ์ของ Dalton (2015) จากการลงพื้นที่ทำวิจัยเรื่อง “การท่องเที่ยวด้านมืด” ได้เล่าว่า เพื่อนักท่องเที่ยวชาวออสเตรเลียกลุ่มหนึ่งบอกกับเขาว่า ถึงแม้พวกเขาจะต้องอยู่ในกรุงพนมเปญอีกหลายปี พวกเขาจะไม่กลับมาเยี่ยมชมที่นี่อีกเลย เนื่องด้วยบรรยากาศน่าสยดสยองเกินไป อย่างไรก็ตาม คำกล่าวนี้แลดูตรงกันข้ามกับความเป็นจริง ปัจจุบันจำนวนนักท่องเที่ยวที่มาพิพิธภัณฑสถานมีไม่น้อยกว่า 2 ล้านคนต่อปี (Tyner et al., 2014) พิพิธภัณฑสถานจึงกลายเป็น “สินค้าชิ้นดี” ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ รัฐบาลเก็บค่าเข้าชมคนละ 3 ดอลลาร์สหรัฐ สถานที่รายล้อมไปด้วยร้านค้าจำหน่ายสินค้าที่ระลึก ร้านอาหาร เครื่องดื่ม โรงแรม รถรับจ้าง ฯลฯ ในแต่ละวันจะมีเจ้าหน้าที่สวมชุดเครื่องแบบ “ตำรวจท่องเที่ยว” ไม่น้อยกว่า 3 ราย คอยดูแลอำนวยความสะดวกให้นักท่องเที่ยว (Tyner & Devadoss, 2014) จุดหมายเยี่ยมชมพิพิธภัณฑสถานเป็นกิจกรรมสำคัญของบริษัทท่องเที่ยวทั่วโลก รัฐบาลสามารถจัดสรรรายได้จากการท่องเที่ยวส่วนหนึ่งมาดูแลรักษาสถานที่ตั้งกล่าว ซึ่งที่ผ่านมารัฐบาลไม่เคยอุดหนุนออกเงินให้ ขณะที่จำนวนผู้เข้าชมชาวเขมรกลับมีจำนวนไม่มากนัก เหยื่อจำนวนหนึ่งกล่าวว่า พิพิธภัณฑสถานทำหน้าที่ “แชนเจ้ง” ความทรงจำอันเจ็บปวดให้แก่ตนเอง เนื่องจากไม่เคยมีความรับผิดชอบจากผู้ที่เคยมีส่วนก่อความรุนแรงใด ๆ เลย ยิ่งตนเองเข้ามาเห็นโศกนาฏกรรมภายในพิพิธภัณฑสถาน ยิ่งเห็นความผิดปรกติในสังคมที่ถูกมองว่าเป็นปรกติของประเทศกัมพูชาต่อไป (Sion, 2011)

ขณะที่ทุ่งสังหารชื่อดังแห่งหนึ่งได้รับการปรับปรุงยุคนี้เป็นอนุสรณ์ทุ่งสังหารฆ่าล้างเผ่าพันธุ์คืออนุสรณ์สถานเจียงเอ็ก (Chuong Ek) ซึ่งสร้างสถาปัตยกรรมพุทธศาสนาไว้เพื่อเก็บกะโหลกศีรษะของเหยื่อจำนวนมาก ทุ่งสังหารนี้ถูกค้นพบโดยกองทัพเวียดนามพร้อมกับศพเปลือยเคลื่อนบริเวณรอบพื้นที่กว่า 9,000 ราย ศพจำนวนมากถูกตัดหัว มีเชือกมัดมือทั้งสองไว้ ส่วนกะโหลกศีรษะและกระดูกบริเวณร่างกายเต็มไปด้วยกระดูก ร่องรอยจากการถูกมัด

สังหาร รวมศพทุกเพศทุกวัยไว้หมด แม้แต่ทารกก็ตาม อนุสรณ์สถานนี้ห่างออกไปประมาณ 10 ไมล์ทางตะวันออกเฉียงใต้ของกรุงพนมเปญ โดยได้รับการกล่าวขวัญว่าเป็น “นครบนโลกแห่งคริสต์ศตวรรษที่ 20” ซึ่งรองรับนักโทษจากคุกทวลสะแลงที่ถูกส่งตัวมาฆ่าในช่วง ค.ศ. 1977–1978 อนุสรณ์สถานเปิดให้สาธารณชนเข้าชมใน ค.ศ. 1989 ประกอบด้วยกระดูกกะโหลกศีรษะมากกว่า 8,000 กะโหลก (มีการกองกะโหลกเรียงรายซ้อนทับกันผ่านชั้นวางโดยไม่มีหน้าต่างกั้นระหว่างกะโหลกกับนักท่องเที่ยวเอาไว้) และรูปของเหยื่อแต่ไม่ได้ระบุชื่อและประวัติแต่อย่างใด นำมาจัดวางประกอบฉากเพื่อให้บรรยายกาสน่าสะพรึงกลัว ทั้งนี้ Dalton (2015) ได้เล่าประสบการณ์การลงพื้นที่ทำวิจัยที่อนุสรณ์สถานนี้ว่า ตนเองเห็นนักท่องเที่ยวจำนวนหนึ่งแสดงกิริยาไม่เหมาะสมด้วยการเอามือเข้าไปลูบจับที่กะโหลกศีรษะ

เช่นเดียวกับพิพิธภัณฑ์ฯ ทูตสังหารนี้เป็นหนึ่งในแหล่งท่องเที่ยวที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวต่างชาติที่สุดแห่งหนึ่ง (Sion, 2011) Ros Sophearavy รองผู้อำนวยการดูแลอนุสรณ์สถานดังกล่าวระบุใน ค.ศ. 2007 ว่าการสงวนรักษาพื้นที่ประวัติศาสตร์ของการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์เอาไว้ ทำให้เจ็องแอ็กกลายเป็นสัญลักษณ์ของการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ระดับโลก ส่งผลให้นักท่องเที่ยวต่างชาติทะลักเข้ามาเยี่ยมชมจำนวนมาก เธอยังคาดหวังจะเพิ่มรายได้ให้อนุสรณ์สถานดังกล่าวโดยให้มีร้านค้า ร้านอาหาร ร้านขายหนังสือ ร้านขายของที่ระลึกและกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้ได้ยอดนักท่องเที่ยวต่างชาติไม่น้อยกว่าวันละ 1,000 ราย พร้อมคาดการณ์อีกว่า ปลายทศวรรษที่ 2000 จะยิ่งทำให้นักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นอีก เพราะจะมีการพิจารณาไต่สวนสหราชอาณาจักรเป็นรายแรก (Anonymous, 2007) ทั้งนี้ในช่วงหลายปีก่อนหน้านั้นจวบถึงปัจจุบัน นักท่องเที่ยวต่างชาติที่เดินทางมาเยี่ยมชมอนุสรณ์สถานเจ็องแอ็กได้รับความสะดวกสบายยิ่งขึ้น เนื่องจากถนนมุ่งหน้าสู่อุสรณ์สถานได้มีการลาดยางเป็นอย่างดีและตลอดสองฟากฝั่งถนนมีร้านค้าแฟลคยออำนวยความสะดวกให้นักท่องเที่ยว ประตูทางเข้าได้รับการสรรสร้างไว้อย่างสวยงามภายในอนุสรณ์ทูตสังหารยังมีห้องน้ำที่สะอาด ร้านจำหน่ายของที่ระลึก และห้องรับรองพร้อมเครื่องปรับอากาศเพื่อให้นักท่องเที่ยวชมสารคดีขนาดสั้นของการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ (Tyner, Alvarez, & Coluccia, 2012)

ก่อนหน้านั้น ทูตสังหารดังกล่าวเคยอยู่ภายใต้การบริหารงานของเทศบาลพนมเปญ ทว่าเพื่อการแสวงหากำไรมากขึ้นในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 2005 รัฐบาลกัมพูชาได้ให้สัมปทานบริษัทเจซี รอยัล (JC Royal) บริษัทชาวญี่ปุ่นเข้ามาบริหาร

จัดการพื้นที่เพื่อประโยชน์และดึงดูดการท่องเที่ยว โดยมุ่งหวังให้เป็นไปตามวลี “แหล่งท่องเที่ยวที่เป็นมิตรมากขึ้น” (more tourist-friendly place) (Schlund-Vials, 2012) ภายใต้สัญญา 30 ปี พร้อมค่าตอบแทนปีละ 15,000 ดอลลาร์สหรัฐและบริษัทเจซี รอยัลยังได้มอบทุนการศึกษาให้นักเรียนกัมพูชาจำนวนหนึ่งไปศึกษาต่อที่ประเทศญี่ปุ่น แม้ไม่เปิดเผยจำนวนนักเรียนและมูลค่าทุนการศึกษา (Sion, 2011) การที่รัฐบาลให้สัมปทานดังกล่าวได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างมาก โดยเฉพาะจากปัญญาชนนักศึกษา อีกทั้ง ผลประกอบการกำไรก็ไม่เคยได้รับการเปิดเผย ยิ่งกว่านั้น ตั้งแต่ ค.ศ. 2014 เป็นต้นมา รัฐบาลได้วางแผนส่งเสริมและขยายทูตสังหารให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น โดยได้จัดสรรงบประมาณก่อสร้างถนนในอำเภออัลลองเวง (Along Veng) จังหวัดอูดดรัมเมย์ (Oddar Meanchey) จังหวัดทางตอนเหนือของประเทศ ซึ่งเคยเป็นฐานที่มั่นสำคัญของเขมรแดงและมีทูตสังหารมากกว่า 14 แห่งเป้าหมายของนักท่องเที่ยวต่างชาตินอกจากจะได้ชมทูตสังหารแล้ว ยังจะได้ชมบ้านพักของนายพลพลต นายเจิว สัมพันธ์และนายคามือก ในอำเภอนี้อีกด้วย รัฐบาลกำลังคาดหวังให้อำเภออัลลองเวงเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญทางตอนเหนือของประเทศและเป็นแหล่งหารายได้ร่วมกับพิพิธภัณฑ์ทวลสะแลงและทูตสังหารเจ็องแอ็ก (Dalton, 2015, p. 78)

ปัจจุบันทั้งพิพิธภัณฑ์และทูตสังหารเป็น 2 ใน 5 แหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงที่สุดซึ่งได้รับการโฆษณาเชิญชวนให้ไปเที่ยวชมหากใครก็ตามไปกรุงพนมเปญอีก 3 แห่งคือพิพิธภัณฑ์แห่งชาติ เจดียเงินและวัดพนม แต่ถ้าไปเที่ยวประเทศกัมพูชาสถานที่ที่ได้รับการเชิญชวนให้ไปเที่ยวมากที่สุดจากเว็บไซต์ National Geographic Today 2 อันดับแรกใน ค.ศ. 2013 คือนครวัดและพิพิธภัณฑ์ฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ โดยพิพิธภัณฑ์ฯ เป็นธุรกิจท่องเที่ยวขนาดใหญ่รองลงมาจากนครวัด (Istvan, 2013) นายทองคุณ (Thong Khon) รัฐมนตรีกระทรวงท่องเที่ยว กัมพูชาที่ย้ายเสมอในช่วงหลายปีที่ผ่านมา “มันเป็นเรื่องถูกต้องที่นักท่องเที่ยวได้จากสถานที่ประวัติศาสตร์ดังกล่าว” (Burmon, 2010)

จากที่กล่าวมาข้างต้น คำถามสำคัญคือประเทศกัมพูชา กำลังสร้างกระบวนการปรองดองอย่างไร รัฐบาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชหรือการปรองดองด้วยการกล่าวหา ห้ามขยายวงดำเนินคดีผู้มีส่วนคนอื่น ๆ ในระบอบเขมรแดง และปฏิเสธการสร้างกลไกพร้อมรับผิดชอบของระบอบเขมรแดง เขาเคยกล่าวในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1998 ว่าทั้งนายเจิว สัมพันธ์และนายนวนเจิว ควรได้รับการต้อนรับด้วย “ช่อดอกไม้” มิใช่ “คุกและ

บุญเจมื่อ” เขายังกล่าวเสริมอีกว่า “เราควรขุดหลุมและฝังอดีตเข้าไป และมองไปข้างหน้าสู่ศตวรรษที่ 21 ด้วยการตั้งต้นใหม่”² (Mydans, 1998) Linton (2004, p.12) ตั้งข้อสังเกตว่า “มันง่ายนักที่จะแลเห็นว่า ไม่มีกระบวนการใด ๆ ที่จะคล้ายคลึงกับกระบวนการสลายนาซี (ที่เคยเกิดขึ้นในประเทศเยอรมันหลังสงครามโลกครั้งที่สอง จากการไต่สวนนำตัวผู้กระทำความผิดในรัฐบาลนาซีมาลงโทษหรือที่เรียกว่าการไต่สวนที่เมือง นูเรมเบิร์ก [Nuremberg] -ผู้เขียน) ในกัมพูชาแต่อย่างใด” Linton ยังกล่าวต่อไปว่า “นับกระทั่งปัจจุบัน ยังไม่มีใครที่มีบทบาททางการเมืองในรัฐบาล ผู้ที่อดีตเคยมีส่วนค้ำยันให้ระบอบเขมรแดงเข้มแข็ง จะเคยแสดงความรู้สึกโศกเศร้าเสียใจต่อเหตุการณ์โหดเหี้ยมในอดีต พวกเขาสามารถปรับเปลี่ยนความทรงจำได้อย่างง่ายดายในทิศทางที่เป็นไปได้ไม่ได้เอาเสียเลย ที่จะให้เหยื่อจำนวนมากจะสามารถเลียนแบบพวกเขาได้...แน่ละ พวกเขาทำราวกับว่าอดีตก็คืออดีต ปัจจุบันก็คือปัจจุบัน ทว่าสำหรับเหยื่อจำนวนมากแล้ว อดีตยังคงตามหลอกหลอนอย่างสดถึงปัจจุบันทุกวี่วัน” เช่นเดียวกับ Vann Nath ศิลปินวาดภาพซึ่งเป็นเหยื่อผู้รอดชีวิตจากการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ระบอบเขมรแดงในใจว่า “ไม่มีคำว่าให้อภัย ในเมื่อไม่มีกตริตรระหนักถึงความผิดพลาดในอดีต โดยกลุ่มผู้นำแต่อย่างใด (หมายถึงสมเด็จฮุนเซ็น และผู้มีส่วนในระบอบเขมรแดงที่ยังมีชีวิตอยู่-สมเด็จฮุนเซ็นเคยเป็นหนึ่งในกองทหารประจำภาคตะวันออกเฉียงในระบอบเขมรแดง-ผู้เขียน) มีแต่เพียงคำว่าปรองดอง ๆ พวกเขามีแค่แต่พูดว่า ตนเองเคยกระทำผิด! ทำไมต้องเรียกร้องการให้อภัย ถ้าพวกเขาไม่ได้ทำอะไรผิดเลย”³ (Sion, 2011, p. 17)

ขณะที่เป็นเวลากว่า 3 ทศวรรษที่ญาติของเหยื่อยังคงค้นหาทางออกจากชะตากรรมและทำบุญสมน้ำเสมอ ส่วนรัฐบาลกลับหารายได้ตลอดเวลา (Sion, 2011) รัฐบาลพิจารณาการนำกะโหลกศีรษะมากองทับกันให้มาก ๆ เป็นสินค้าอย่างจริงจังที่ควรจัดแสดง และสนุกสานกับวัฒนธรรมลอยนวล ผู้กระทำความผิดอย่างเต็มที่ รัฐบาลสร้างประติมากรรมคือพิพิธภัณฑสถานและทุ่งสังหาร เพื่อให้โลกรำลึกต่อการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ในประเทศตนเอง ขณะที่กลับไม่ตระหนักถึงความทุกข์

ทรมานที่ชาวกัมพูชาจำนวนมากเคยประสบ การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ครั้งใหญ่ครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์มวลมนุษยชาติจึงปราศจากซึ่งความรับผิดชอบจากรัฐ ปราศจากการชดเชยเยียวยาทางศีลธรรม ทางจิตใจหรือทางวัตถุเงินทอง และปราศจากการค้นหาความจริง ในแง่นี้ แม้ประเทศกัมพูชาจะจดจำว่าครั้งหนึ่งเคยเกิดความรุนแรงในประเทศผ่านพิพิธภัณฑสถานและทุ่งสังหาร ทว่าเป็น “การจดจำผ่านความเจ็บและไม่ขุดคุ้ยอดีต” และเป็น “การจดจำเพื่อสร้างมูลค่าเชิงพาณิชย์” ดังนั้น Sion (2011, p. 7) จึงสรุปว่า “สิ่งที่เห็นได้ชัดคือทุ่งสังหารเป็นแหล่งสร้างกำไรซึ่งผู้ได้รับผลประโยชน์มิใช่ผู้รอดชีวิตและมิใช่เหยื่อ”⁴ นี่คือ “การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ที่ถูกทำให้เป็นสินค้า” (commodification of genocide) และเป็น “กระบวนการสร้างความเป็นวัตถุให้กับมนุษย์” (objectification) (Sion, 2011) ส่วน Dalton (2015, p. 73) ระบุว่า ทั้งสองพื้นที่นี้คือ “พื้นที่ที่ถูกทำให้เป็นสินค้า” (commodified space) ถึงแม้จะมีข้ออ้างว่าการท่องเที่ยวจะนำไปสู่การกระตุ้นเศรษฐกิจ แต่การหากำไรจากความตายถือเป็นการแสดงออกซึ่งความไม่เคารพต่อจิตวิญญาณของเหยื่อ ขณะที่ Tyner et al. (2012, p. 868) กล่าวว่า ทั้งสองสถานที่ดังกล่าว มิได้เชื่อมโยงกับคนในท้องถิ่นที่มีความทรงจำโดยตรงกับโศกนาฏกรรม แต่มุ่งเอื้อกับนักท่องเที่ยวต่างชาติเพื่อหารายได้จาก การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์เป็นหลัก ทั้งสองพื้นที่จึงนำเอาการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ให้เป็นสิ่งที่ซื้อขายได้ผ่านการสร้างความบันเทิงในรูปแบบที่เรียบง่าย (disneyfied) ให้กับนักท่องเที่ยวผ่านการจัดวางองค์ประกอบต่าง ๆ ด้วยการกองกะโหลกและกระดูกจำนวนมากไว้ด้วยกัน

ยิ่งไปกว่านั้น ยังมีคำถามจำนวนหนึ่งต่อการสวนรักษาสองพื้นที่ดังกล่าวไว้ว่าสัมพันธ์อย่างไรต่อการสร้างความปรองดองและสามารถช่วยให้สังคมกัมพูชาเข้าใจหรือรำลึกต่อเหยื่อในระบอบเขมรแดงได้อย่างไร เนื่องจากทั้งสองพื้นที่นี้ต้องการเพียงให้นักท่องเที่ยวเข้ามาชมในฐานะเป็นประจักษ์พยาน (witness) มากกว่าตั้งคำถาม (epistemological) ถึงเท่าที่การไม่พยายามสร้างความปรองดองของรัฐบาล (Dalton, 2015, p. 78) ดังที่ Williams (2004, p. 250) ระบุว่า ทั้งสองพื้นที่นี้เป็นพื้นที่ที่เต็มไปด้วยความแปลกแยก (alienate) เนื่องจาก

² ดัชนีฉบับภาษาอังกฤษคือ “We should dig a hole and bury the past and look ahead to the 21st century with a clean slate.”

³ ดัชนีฉบับภาษาอังกฤษคือ “No word of forgiveness, of acknowledging that something wrong was done by the leaders, only ‘reconciliation.’ They don’t even say it was wrong! Why ask for forgiveness if they did nothing wrong?”

⁴ ดัชนีฉบับภาษาอังกฤษคือ “What is clear is that the killing fields are a source of profit whose beneficiaries are neither survivors nor relatives of victims.”

ปราศจากซึ่งข้อมูลส่วนบุคคลของเหยื่อและเรื่องราวการเสียชีวิตของพวกเขา ทั้งนี้ Williams เชื่อว่า ความแปลกแยกนี้มาจากความตั้งใจของรัฐบาลที่ไม่ต้องการนำเรื่องราวบาดแผลมาเปิดเผย อย่างไรก็ตาม การไม่ปะทะต่อความจริงจะยังไม่ส่งผลดีต่อการสร้างความปรองดอง ซึ่ง Williams เสนอว่า ประเทศกัมพูชาควรนำทั้งสองพื้นที่นี้ให้เป็นศูนย์เรียนรู้เชื่อมโยงกับระบบการศึกษาในประเทศ เพื่อทำความเข้าใจอดีตและหาหนทางป้องกันมิให้อันาคตเกิดโศกนาฏกรรมขึ้นซ้ำรอยทำนองเดียวกับ Hughes (2008) ซึ่งอธิบายว่า ทั้งสองพื้นที่นี้ไม่ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ กล่าวคือ ไม่มีการบรรยายถึงภูมิหลังช่วงเขมรแดงถึงครองอำนาจและไม่มี การวิเคราะห์ว่า อุดมการณ์ชุดใดบ้างที่อยู่เบื้องหลังเขมรแดง รวมถึง พวกเขาใช้นโยบายการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์อย่างไรและทำไมต่อมาพวกเขาจึงพ่ายแพ้ เป็นต้น และ Simmons (2002) ศาสตราจารย์ด้านการท่องเที่ยวที่มหาวิทยาลัยลินคอล์น (Lincoln) ในประเทศนิวซีแลนด์ ย้ำถึงความสำคัญของการเรียนรู้ว่า “ต้องมุ่งให้การศึกษานี้ (พิพิธภัณฑ์และทุ่งสังหาร) เคยมีอาชญากรและผู้คลั่งลัทธิ (เขมรแดง) เถลิงครองอำนาจถามว่าคุณเคยเรียนรู้อะไรจากเรื่องเหล่านี้บ้าง”

นอกจากนี้ การนำกระดูกและกะโหลกศีรษะมหาศาลมาจัดวางในตู้กระจกเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวยังคงคิดหลักความเชื่อทางศาสนา สมเด็จพระสันตปาปาเสนาอให้ทำพิธีฝังหรือเผาศพทางศาสนาพุทธให้เหมาะสมแก่กระดูกเหล่านี้ แต่ถูกปิดปฏิเสศโดยนายเกษุนเซ็น ซึ่งให้เหตุผลว่าจะเก็บไว้เป็นหลักฐานการไต่สวนนายพลพต และรำลึกถึงความทรงจำโหดร้ายในอดีต (พวงทอง, 2541) ถึงแม้ว่านายพลพตจะเสียชีวิตไปแล้วก็ตาม ในปัจจุบันนักท่องเที่ยวจำนวนมากให้ความเห็นว่าการกระดูกและกะโหลกจำนวนมากในประเทศไม่ควรรักษาไว้ด้วยสารเคมีเพื่อนำมาจัดแสดง เนื่องจากควรนำไปเผาหรือฝังตามความเชื่อทางศาสนาพุทธที่เชื่อว่า คนตายควรได้รับการฝังหรือเผาโดยเร็วที่สุด ยิ่งหากผู้นั้นเสียชีวิตอย่างรุนแรง (violent death) อันถือเป็นเรื่องไม่เป็นมงคล ยิ่งต้องรีบได้รับการเผาทันที เพื่อปลดปล่อยให้จิตวิญญาณของผู้ตายมุ่งไปสู่ภพต่อไป มิใช่ปล่อยให้จมปลักอยู่กับสถานที่ที่ผู้นั้นเสียชีวิต (Dalton, 2015)

ภาพที่ 1 พิพิธภัณฑ์ตวลสะแลง
ที่มา: Explorer-Cambodia (2015)

ภาพที่ 2 อนุสรณ์สถานเจ็องแอก
ที่มา: Explorer-Cambodia (2015)

ภาพที่ 3 เขี้ยวจากการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ในอดีต
ที่มา: Explorer-Cambodia (2015)

คำถามสำคัญที่ตามมาคือในเมื่อคนกัมพูชาไม่นิยมไปพิพิธภัณฑ์ตลอดสแวง และอนุสรณ์สถานเจืองเอ็ก พวกเขาเลือกที่จะจัดการต่อความทรงจำอันเจ็บปวดอย่างไร งานวิจัยจำนวนหนึ่งพบว่า พวกเขาเลือกที่จะเผชิญกับบาดแผลในอดีตผ่านกิจกรรมทางพุทธศาสนาและการสานเสวนา แม้มีกรณีตัวอย่างจำนวนมาก แต่ผู้เขียนจะยกตัวอย่างกรณีเดียวในพื้นที่จังหวัด Svay Rieng จังหวัดทางตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศ ในจังหวัดมีวัดแห่งหนึ่งชื่อว่า Wat Thlorck ในสมัยเขมรแดงวัดดังกล่าวถูกใช้เป็นที่คุมขังนักโทษที่ถูกกล่าวหาว่าทำงานเพื่อส่วนรวมไม่หนักพอ จึงต้องถูกฆ่า โดยนักโทษมากกว่า 15,000 รายเสียชีวิตในวัดแห่งนี้ อย่างไรก็ตาม ตั้งแต่ ค.ศ. 2007 เรื่อยมาชาวบ้านในพื้นที่และกลุ่มเยาวชนเพื่อสันติภาพ (Youth for Peace) ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนภายในประเทศ ได้ทำงานร่วมกันผ่านกิจกรรมทางศาสนาพุทธ โดยเฉพาะการสวดมนต์ทำบุญทำทานและเปิดเวทีสานเสวนาแลกเปลี่ยนความทรงจำซึ่งกันและกัน โดยกิจกรรมหลังเชื่อว่า การเล่าและการแลกเปลี่ยนเรื่องราวฝังใจในอดีตและมีผู้ใส่ใจรับฟัง จะเป็นหนึ่งในหนทางเยียวยาเหยื่อ กิจกรรมดังกล่าวจึงเป็นการนำเหยื่อเป็นศูนย์กลาง (victim-centered) นอกจากนี้ ยังมีการร่วมสร้างสถาปัตยกรรมขึ้นส่วนกระดูกของเหยื่อ คนในพื้นที่นี้พยายามสร้างให้ Wat Thlorck เป็นพื้นที่เรียนรู้ร่วมกันของชุมชนและเป็นเวทีแลกเปลี่ยนความเจ็บปวดร่วมกัน ดังนั้น Wat Thlorck จึงเป็นพื้นที่ที่ทุกคนสามารถเข้าถึงได้ง่ายและไม่เน้นให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวหารายได้เข้าพื้นที่แต่อย่างใด ซึ่งตรงกันข้ามกับพิพิธภัณฑ์ตลอดสแวงและอนุสรณ์สถานเจืองเอ็กเป็นอย่างยิ่ง (Tyner et al., 2014)

จากที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าพิพิธภัณฑ์การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ตลอดสแวงและอนุสรณ์สถานเจืองเอ็กได้ดำรงอยู่สอดรับกับนโยบายระดับชาติของประเทศกัมพูชาว่าด้วยการปรองดองนับจากเหตุการณ์ภายหลังการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์เรื่อยมาเป็นการจดจำความโหดร้ายจากการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ผ่าน “จินตนาการการเมืองว่าด้วยความหลงลืม” (amnesic political imaginary) (Schlund-Vials, 2012) กล่าวคือ เป็นความตั้งใจ

เบี่ยงเบนไปหารายได้มหาศาลจากประสบการณ์ในอดีต พิพิธภัณฑ์ได้ทำหน้าที่รวบรวมเฉพาะสิ่งที่ปรากฏและผ่านการแสดงกระดูกและกะโหลกศีรษะ ขณะเดียวกันก็ได้กีดกันสิ่งที่ไม่อยากให้เห็นปรากฏคือ เสียงเพรียกหาความยุติธรรมของเหยื่อ การช่วยเหลือเยียวยาพวกเขา ตลอดจน การค้นหาความจริงและสร้างกระบวนการทุกทางเพื่อมิให้เหตุการณ์ในอดีตกลับมาซ้ำรอย ดังนั้น พิพิธภัณฑ์ไม่ได้ทำหน้าที่ตอบโจทยให้แก่นักท่องเที่ยวที่ยังไม่เข้าใจว่า ทำไมระบบเขมรแดงถึงโหดร้ายได้ขนาดนั้น พวกเขาจึงเลือกที่จะทำบุญตามวัดแถวบ้าน สม่่าเสมอมากกว่าเข้าพิพิธภัณฑ์ ชาวกัมพูชาปัจจุบันจึงอยู่ในภาวะอึดอัดระหว่างความพยายามเรียกร้องความยุติธรรม ตรงข้ามกับความต้องการทางเศรษฐกิจ (economic demand) ที่รัฐบาลมุ่งหวัง จึงไม่คิดค้น หากจะกล่าวว่า กระบวนการสร้างความปรองดองในกัมพูชาเป็นไป ดังที่ Sion (2011, p. 19) สรุปว่า “เป็นการทำให้กะโหลกศีรษะเป็นสินค้า นำความทุกข์ทรมานของมนุษย์เป็นทุน และเพิกเฉยจริตทางศาสนา”⁵

สรุปและข้อเสนอแนะ

“ผมคิดว่ารัฐบาลจะต้องจัดการกับสิ่งเหล่านี้ก่อนที่มันจะกลายเป็นความขัดแย้งเต็มรูปแบบ ความทรงจำอย่างประสบการณ์จากการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์เป็นแรงผลักดันที่ทรงพลังที่สุดของมนุษยชาติ มันจะเผยตัวออกมาเมื่อเวลามาถึงและมันจะกลับมาหาคุณ”⁶ (คำกล่าวของ Youk Chhang อังในนิรนาม, 2556)

ทุกวันที่ 7 มกราคมคือวันหยุดประจำปีของประเทศกัมพูชาเพื่อรำลึกถึงวันที่กองทัพเวียดนามบุกยึดกัมพูชาล้มล้างรัฐบาลเขมรแดงได้สำเร็จ เมื่อคราวจัดงานครบรอบ 30 ปีในวันที่ 7 มกราคม 2009 งานรำลึกดังกล่าวมีวลีว่า “ชัยชนะเหนือการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์” (Victory over Genocide) ชาวกัมพูชามากกว่า 80,000 คนได้ร่วมชุมนุมรำลึก มีทั้งการเดินขบวนพาเหรด และการปาฐกถาโดย Chea Sim ประธานพรรค

⁵ ดันฉบับภาษาอังกฤษคือ “commodifying skulls, capitalizing on human suffering and ignoring religious traditions.”

⁶ คำกล่าวของ Youk Chhang ชาวกัมพูชาผู้รอดชีวิตจากการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ผู้ได้รับการสนับสนุนการวิจัยในโครงการ Cambodian Genocide Program (CGP) จากมหาวิทยาลัยเยล ปัจจุบันเป็นผู้อำนวยการ Documentation Center of Cambodia หรือ DC-Cam ในกรุงพนมเปญ

⁷ อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันชาวกัมพูชาที่อาศัยอยู่ในสหรัฐฯ รวมถึง ชาวกัมพูชาเชื้อสายอเมริกัน ซึ่งมีจำนวนมากกว่า 237,000 คน ยังพยายามทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อมิให้เรื่องราวในยุคเขมรแดงถูกลืมและกลายเป็นเพียงแหล่งท่องเที่ยวแต่เพียงเท่านั้น กิจกรรมมีทั้งข้อเขียน เสวนาวิชาการ แต่งเพลง ขับร้องเพลงทั้งแนวป๊อปและแนวอพิซอพ งานศิลปะ ฯลฯ ที่มีได้มุ่งแสดงความอาลัยต่อผู้ตายเท่านั้น แต่ยังคงดูให้ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่มีลิ้มเตือนอดีต (Schlund-Vials, 2012)

ประชาชนกัมพูชา (Cambodian People Party) ในเมื่อไม่เคยมีการสร้างความยุติธรรมให้กับเหยื่อทั้งจากท่าทีภายในประเทศและจากประเทสหราชอาณาจักรที่เคยมีส่วนทำร้ายเหยื่อชาวกัมพูชาและค่ายระบอบเขมรแดง⁷ (Schlund-Vials, 2012) คำถามคือ ชัยชนะที่ว่าเป็นชัยชนะของใคร ชัยชนะสำคัญอย่างไร หรือมีบทเรียนใดที่มีคุณค่ากับการใช้คำว่า “ชัยชนะ” บ้าง ในเมื่อความพยายามปรองดองของประเทศกระทำอยู่ภายใต้เพียงแค่ “การจดจำ” ผ่านประดิษฐกรรมแสวงหากำไร แต่กลับไม่เผชิญหน้ากับอดีตอย่างจริงจัง แม้ประเทศมุ่งคาดหวังให้ชาวกัมพูชาหยุดยุคสู่อดีต เพื่อป้องกันความขัดแย้ง ทว่าสำหรับเหยื่อจำนวนมากแล้ว พวกเขาถวิลมองว่าไม่ง่ายเช่นนั้น เพราะอดีตดังกล่าวมิใช่อดีตธรรมดา แต่เป็นอดีตอันขมขื่นที่พวกเขาเผชิญ เช่น Chanrithy Him นักเขียนกัมพูชาเชื้อสายอเมริกันกล่าวถึงงานเขียนแต่ละชิ้นที่เกี่ยวข้องกับกัมพูชาของเธอว่า “มันเป็นความปรารถนาอันแรงกล้าของฉัน...ฉันยังคงรู้สึกทุกข์ทรมาน และฉันก็เห็นชาวกัมพูชา รวมถึงญาติ ๆ ของฉัน ทุกข์ทรมานเช่นกัน พวกเขาไม่สามารถเผชิญกับสิ่งที่เป็นอย่างได้ สิ่งนี้ยิ่งทำให้ฉันโกรธเข้าไปใหญ่ ฉันจำที่เคยพูดคุยกับเพื่อนว่า ถ้าเขมรแดงต้องการ มีชื่อเสียงและเป็น ที่ได้รับการจดจำในประวัติศาสตร์ ฉันก็จะเข้าไปอยู่ในประวัติศาสตร์ชุดนั้น พร้อมเปิดเผยความไม่ยุติธรรมที่พวกเขาทำ จากอำนาจของการเขียน และจากเสียงของฉัน” (Schlund-Vials, 2012, p. 819)

ควรต้องย้ำอีกครั้งว่า ข้อเสนอแนะที่ได้รับการยอมรับระดับหนึ่งในกระบวนการสร้างความปรองดองคือต้องมีการค้นหาความจริง เพื่อเรียกร้องการให้อภัยจากเหยื่อจึงควรตามมาด้วยการขอโทษ ไม่ว่าจะเป็คำขอโทษจากผู้กระทำการหรือขอโทษในนามรัฐบาลหลังระยะเปลี่ยนผ่านก็ตาม ตลอดจนร่วมกันเรียนรู้ถึงประสบการณ์ในอดีต และนิยามความเป็นชาติร่วมกันอีกครั้ง (national redefinition) (Baglione, 2008) แต่กระบวนการเหล่านี้มีเคยปรากฏนับจากการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ในประเทศกัมพูชาเป็นต้นมา เหยื่อจำนวนมากจึงเป็นเพียงเศษซากทางประวัติศาสตร์

เมื่อพิจารณาจากเรื่องราวทั้งหมดจึงสามารถเห็นได้ว่าการสร้างความปรองดองหรือการจัดการหลังความรุนแรงถึงขนาดในประเทศกัมพูชาแสดงออกถึงการใช้ความรุนแรงอีกรูปแบบหนึ่งมาคดทับความรุนแรงรูปแบบเดิมเอาไว้ กล่าวคือนอกจากเป็นการสร้างความปรองดองที่ไม่มีการขยายขอบเขตดำเนินคดีกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในระบอบเขมรแดง ไม่มีการทำให้ความจริงกระจ่างชัด ไม่มีการชดเชยเยียวยาเหยื่อ ไม่มีการปฏิรูปสถาบัน โดยเฉพาะสถาบันการศึกษาเพื่อให้คนเรียนรู้ถึงความเจ็บปวดในอดีตร่วมกัน แต่ประเทศกลับสร้างและ

ผลิตซ้ำวัฒนธรรมการลายนวลของผู้ใช้ความรุนแรง ยิ่งกว่านั้นประเทศกัมพูชายังได้ใช้พิพิธภัณฑ์และทุ่งสังหารแปรสภาพความตายของเหยื่อให้กลายเป็นสินค้าที่สร้างมูลค่าผ่านอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นหลัก โดยสร้างให้กระดูกและกะโหลกกลายเป็นของจัดแสดงมากกว่าทำตามพิธีในหลักศาสนา เช่นเดียวกับการขยายพื้นที่ทุ่งสังหารให้เป็นการท่องเที่ยวเพิ่มเติม กระบวนการเหล่านี้จึงทำให้การสร้างความปรองดองในประเทศกัมพูชากลับย่ำอยู่กับที่ท่ามกลางความมืดมนและไม่เห็นแสงสว่างใด ๆ

เอกสารอ้างอิง

- ทรงฤทธิ์ โพนเงิน. (2551). *ขุมทรัพย์ในศาลฯ เขมรแดงภาคพิเศษ*. สืบค้นจาก <http://www.oknation.net/blog/print.php?id=221757>
- นิรนาม. (2556). สนทนากับ ‘Youk Chhang’ ว่าด้วยการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์และการปรองดองในกัมพูชา. *ประชาไท* (21 กันยายน 2556). สืบค้นจาก <http://www.prachatai.com/journal/2013/09/48869>
- พวงทอง รุ่งสวัสดิ์ทรัพย์. (2541). การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์, ปัญหาและการเมืองของการนิยามความรุนแรงในยุคเขมรแดง. *รัฐศาสตร์สาร*, 20(3), 315–350.
- ศิวัช ศรีโกลางกุล. (2555). *เผชิญภัยความรุนแรงด้วยปรองดอง? บทเรียนจากต่างแดน*. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.
- Anonymous. (2007, January 4). Lots of visitors visit Choeng Ek Genocidal Center whilst Khmer Rouge Tribunal is ongoing. *Khmer news*. Retrieved from <http://khmernews.wordpress.com/2007/01/04/lots-of-visitors-visit-choeng-ek-genocidal-center-whilst-khmer-rouge-tribunal-is-ongoing-phnom-penh/>
- Baglione, L. A. (2008). Peace building: A time to Listen to and learn from reconciliationism. *Polity*, 40(1), 120–135.
- Burmon, A. (2010). Dark tourism. *The Atlantic*. Retrieved from <http://www.theatlantic.com/magazine/archive/2010/11/dark-tourism/308250>
- Cheang, S. (2009). Prosecutor wants 5 more Khmer Rouge investigated. *The San Diego Union Tribune*. Retrieved from <http://www.utsandiego.com/news/2009/Sep/08/cambodia-khmer-rouge-tribunal-090809>

- Colhoun, J. (1990). On the side of Pol Pot: U.S. Supports Khmer rouge. *Covert Action Quarterly*. Retrieved from http://www.thirdworldtraveler.com/USThirdWorld/US_PolPot.html
- Dalton, D. (2015). *Dark tourism and crime*. New York, NY: Routledge.
- Explorer-Cambodia. (2015). Toul Sleng Genocide Museum. *Explorer-Cambodia*. Retrieved from <http://www.explorer-cambodia.com/beta/cambodia-more-than-the-usual/genocide-museum/>
- Hughes, R. (2008). Dutiful tourism: Encountering the Cambodian genocide. *Asia Pacific Viewpoint*, 49(3), 318–330.
- Istvan, Z. (2013). “Killing Fields” Lure Tourists in Cambodia. *National Geographic Today*. Retrieved from http://news.nationalgeographic.com/news/2013/01/0110_030110_tvCambodia.html
- Ledgerwood, J. (1997). The Cambodian Tuol Sleng Museum of genocidal crimes: National narrative. *Museum Anthropology*, 21(1), 82–98.
- Linton, S. (2004). *Reconciliation in Cambodia*. Phnom-Penh, Cambodia: Documentation Center of Cambodia.
- Liska, V. (2012). Dispersal and redemption: The future dynamics of memory studies - A roundtable. *Memory Studies*, 5(2), 223–239.
- Mydans, S. (1998, December 29). Cambodian leader resists punishing top Khmer rouge. *New York Times*. Retrieved from <http://www.nytimes.com/1998/12/29/world/cambodian-leader-resists-punishing-top-khmer-rouge.html>
- Schlund-Vials, C. J. (2012). Cambodian American memory work: Justice and the “Cambodian Syndrome.” *Positions: East Asia Cultures Critique*, 20(3), 805–830.
- Simmons, D. (2002, October 10). ‘Atrocity Tourism’ overkill? *Asia Times*. Retrieved from www.atimes.com/Southeast_Asia/DJ_Ae_html
- Sion, B. (2011). Conflicting sites of memory in post-genocide Cambodia. *Humanity: An International Journal of Human Rights, Humanitarianism, and Development*, 2(1), 1–21.
- Sripokangkul, S. (2015). Reconciliation as free-floating signification: Reconciliation after 2014 coup in Thailand. *Asia-Pacific Social Science Review*, 15(2), 108–132.
- Thion, S. (1993). Genocide as political commodity. In B. Kiernan. (Ed.), *Genocide and democracy in Cambodia: the Khmer Rouge, the United Nations and the international community* (pp. 163–190). New Haven, CT: Yale University Southeast Asia Studies.
- Tyner, J. A., Alvarez, G. B., & Coluccia, A. R. (2012). Memory and the everyday landscape of violence in post-genocide Cambodia. *Social & Cultural Geography*, 13(8), 853–871.
- Tyner, J. A., Sirik, S., & Henkin, S. (2014). Violence and the dialectics of landscape: Memorialization in Cambodia. *Geographical Review*, 104(3), 277–293.
- Tyner, J. A., & Devadoss, C. (2014). Administrative violence, prison geographies and the photographs of Tuol Sleng Security Center, Cambodia. *Area*, 46(4), 361–368.
- UN General Assembly. (1948). *Convention on the prevention and punishment of the crime of genocide*. Retrieved from <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3ac0.html>
- Williams, P. (2004). Witnessing genocide: Vigilance and remembrance at Tuol Sleng and Choeung Ek. *Holocaust and Genocide Studies*, 18(2), 234–254.

Translated Thai References

- Anonymous. (2013, September 21). Conversation with ‘Youk Chhang’ on genocide and reconciliation in Cambodia. *Prachatai*. Retrieved from <http://www.prachatai.com/journal/2013/09/48869> [in Thai]
- Phon-Nguen, T. (2008, February 28). Treasure in the extraordinary chambers in the courts of Cambodia. *OK Nation Blog*. Retrieved from <http://www.oknation.net/blog/print.php?id=221757> [in Thai]
- Rungswasdisab, P. (1998). Genocide, problem and politics of definition in violence in Khmer Rouge era. *Journal of Political Science*, 20(3), 315–350. [in Thai]
- Sripokangkul, S. (2012). *Confronting the violence effect with reconciliation? Lessons learned from foreign lands*. Bangkok, Thailand: Kobfai Publishing Project. [in Thai]